ניר כהן ואלישע פלס

גר קטן

הקדמה

הסוגיא בכתובות יא ע"א דנה באופן גיורו של גר קטן. כדי להבין את היכולת לגייר את הגר הקטן, יש לדון תחילה במעשה הגיור של גר גדול, תנאיו ופרטיו, תוך התמקדות בנושא "קבלת המצוות". מתוך דיון זה נדון בשאלת גיורו של קטן, ביכולתו למחות ובהשפעתה של המחאה.

תנאי הגרות בגר גדול

הגמרא ביבמות (מז ע"א) מביאה ברייתא:

> תנו רבנן: גר שבא להתגייר בזמן הזה, אומרים לו: "מה ראית שבאת להתגייר? אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים דחופים סחופים ומטורפין, ויסורין באין עליהם?"
>
> אם אומר: "יודע אני, ואיני כדאי" - מקבלין אותו מיד, ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, ומודיעין אותו עוון לקט שכחה ופאה ומעשר עני, ומודיעין אותו ענשן של מצוות. אומרים לו: "הוי יודע שעד שלא באת למידה זו, אכלת חלב - אי אתה ענוש כרת, חיללת שבת - אי אתה ענוש סקילה. ועכשיו אכלת חלב - ענוש כרת, חיללת שבת - ענוש סקילה. וכשם שמודיעין אותו ענשן של מצוות, כך מודיעין אותו מתן שכרן. אומרים לו: "הוי יודע שהעולם הבא אינו עשוי אלא לצדיקים, וישראל בזמן הזה אינם יכולים לקבל לא רוב טובה ולא רוב פורענות". ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו.
>
> קיבל - מלין אותו מיד. נשתיירו בו ציצין המעכבין את המילה - חוזרים ומלין אותו שניה. נתרפא - מטבילין אותו מיד, ושני ת"ח עומדים על גביו ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות.
>
> טבל ועלה - הרי הוא כישראל לכל דבריו.
>
> אשה - נשים מושיבות אותה במים עד צוארה, ושני ת"ח עומדים לה מבחוץ ומודיעין אותה מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, אחד גר ואחד עבד משוחרר.

נמצאנו למדים שהליך הגרות כולל מספר שלבים: הודעת סבלו של עמ"י, הודעת מצוות קלות וחמורות ועונשן, מילה, וטבילה. בשעת הטבילה מודיעים אותו בשנית מקצת מצוות קלות וחמורות, ובו ברגע הגר הופך ליהודי לכל דבריו.

הגמ' בכריתות (ט ע"א) לומדת תנאי נוסף, והוא: הבאת קרבן, המכונה גם: "הרצאת דמים". תנאי זה נלמד מהאמור במעמד הר סיני (שמות כד, ה): "וישלח את נערי בני-ישראל ויעלו עולות".

כמו"כ, רש"י בפירושו לר"ה (לא ע"ב, ד"ה צריך) מוסיף תנאי של הזאת דמים על המתגייר, ולומד זאת שוב ממעמד הר סיני (שמות כד, ח): "ויקח משה את הדם ויזרק על העם". המהרש"א במקום מסביר, שאע"פ ששלב זה לא נזכר במפורש בגמ', הרי שרש"י הסתמך על דברי הגמ' בכריתות, הלומדת את הצורך בטבילה מכך ש"אין הזאה בלא טבילה".

הרא"ש בסוף פרק ר"א דמילה מזכיר תנאי נוסף (שמקורו בבה"ג), והוא: תגלחת כמצורע.

הגמ' בכריתות מוסיפה על האמור לעיל, שמ"מ גם בזמן הזה, שאין עבודה במקדש ואיו אפשרות לקיים חלק מתנאי הגיור, ניתן להתגייר. זאת הגמ' לומדת מהפסוק: "וכי יגור אתכם גר... **לדורותיכם**".

תנאי כללי הוא שהגיור צריך להיעשות בבי"ד, וכך מביאה הגמ' ביבמות (מז ע"א):

> ת"ר: "ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו" - מכאן א"ר יהודה: גר שנתגייר בבי"ד ה"ז גר, בינו לבין עצמו - אינו גר.

ברם נחלקו הראשונים בשאלה באיזה חלק מתהליך הגיור הצורך בבי"ד הוא לעיכובא, כפי שיוזכר להלן.

הצורך בקבלת מצוות

במעמד הר-סיני, בו ראתה הגמ' בכריתות מקור לחלק ממעשי הגרות, מתוארת קבלת המצוות: "נעשה ונשמע". ויש לתמוה: מדוע הגמ' בכריתות לא ראתה לציין תנאי זה?

אמנם בגמ' ביבמות ראינו כי קודם המילה מודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, וכן בשעת הטבילה עצמה חוזרין ומודיעין אותו מצוות. אולם קודם לכן בגמ' (מו ע"ב) הובא דיון בתנאים המעכבים את הגרות, ודיון זה התייחס רק למילה וטבילה, ואין בו כל התייחסות לקבלת המצוות.

ניתן, לכאורה, להסיק מכך שעל אף שלכתחילה השאיפה היא לקבל גר המקבל עליו מצוות (ועל כן: "עכו"ם שבא לקבל דברי תורה - חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו; ר' יוסי בר' יהודה אומר: אפי' דקדוק אחד מדברי סופרים" (ברייתא, בכורות ל ע"ב)), הרי שאף אם לא קיבל עליו מצוות - בדיעבד גרותו גרות.

מצד שני, יתכן שיש מקום לחלק בין הודעת מצוות, שאמנם אינה מעכבת, לבין קבלת המצוות בלב, שבלעדה אין כל תוקף לגרות[1]. לשיטה זו הגמ' אמנם לא דנה בשאלה האם

1. עיין שו"ת "חמדת שלמה", יו"ד סי' כט.

קבלת המצוות מעכבת כמילה וטבילה, אך יתכן שבזה כלל לא ראתה הגמ' מקום להסתפק. שיטה זו יכולה להתפרש בשני מובנים:

א. קבלת המצוות הינה תנאי מעכב בגרות, כמילה וטבילה, ולכן גר שלא קיבל עליו מצוות אינו גר.

ב. קבלת המצוות אינה אחד מתנאי הגרות, ואף לא תנאי בסיסי, אלא זו מהות הגרות. אין כל משמעות לגרות ללא קבלת מצוות, שכן היא המגדירה את הגרות.

לכאורה, גם התנאים נחלקו בשאלה זו: בגמרא ביבמות (כד ע"ב) מובאת מחלוקת בין סתם משנה, לפיה מי שנתגיירה שלא לשם יהדות אלא לשם נישואין - גרותה גרות, לבין ר' נחמיה, הסובר: "אחד איש שנתגייר לשום אישה ואחד אישה שנתגיירה לשום איש, וכן מי שנתגייר לשום שולחן מלכים, לשום עבדי שלמה - אינן גרים". בגמ' מובאת דעת רב כי: "הלכה כדברי האומר כולם גרים הם". נראה מכאן, כי לדעת סתם משנה קבלת המצוות אינה מעכבת, ואילו לדעת ר' נחמיה קבלת המצוות היא לעיכובא.

נעמוד להלן על שיטות הראשונים בשאלה זו.

שיטת התוס' והרא"ש

בגמ' ביבמות (מה ע"ב) מובאים שני מעשים, מהם עולה שטבילת נידה לנידותה וטבילת בעל קרי לקריין עולים לטבילת גרות. התוס' במקום (ד"ה מי) מקשים: כיצד יכולה להועיל טבילה שטבלה לנידותה לטבילת גרות, הרי גרות צריכה להעשות בפני שלושה וביום, כדברי הגמרא "משפט כתיב ביה"? מתרצים התוס', "דהאי דבעינן שלושה היינו לקבלת המצוות, אבל לא לטבילה". כלומר: טבילה גם היא צריכה להעשות לכתחילה בפני בי"ד וביום, אך אין זה לעכובא, ומה שהצריכה התורה גיור בבי"ד וביום - כוונתה היתה לקבלת המצוות.

הרא"ש (יבמות פ"ד, סי' לא) הולך אף הוא באותו כיוון, ומוסיף שקבלת מצוות הויא כתחילת דין, וע"כ ניתנת להיעשות דווקא ביום ולעיכובא. טבילה, לעומתה, הויא כגמר דין, וע"כ מדאורייתא נעשית אפילו בלילה, ומדרבנן הוא דבעינן ביום לכתחילה. א"כ לדעת התוס' והרא"ש קבלת מצוות היא לעיכובא.

נראה להסביר את דעתם עפ"י הכיוון שקבלת המצוות היא אחד מתנאי הגרות כמילה וטבילה, ולא עפ"י הכיוון שקבלת המצוות היא הגדרת הגרות ומהותה, שהרי לדעתם יש צורך בבי"ד לקבלת המצוות. הדברים מתבארים בפרט מלשון הרא"ש, שראה בקבלת המצוות כתחילת דין ובטבילה כסוף דין. משמע מדבריו, שכשם שטבילה הוא תנאי לגרות - ה"ה גם קבלת המצוות, אלא שקבלת המצוות נחשבת כתחילת הדין, הואיל והיא התנאי הראשון במעשה הגרות.

שיטת הריטב"א

הריטב"א בסוגייתנו (ד"ה ר"נ) שואל על דברי רב הונא: "גר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד" - כיצד ניתן להטביל קטן? והרי למדנו שיש להודיע לגר מצוות קלות וחמורות!

עונה הריטב"א: "דההוא למצוה בעלמא, ואינו לעכב". מכאן אנו רואים בבירור, שלדעת הריטב"א הודעת מצוות אינה מעכבת. כך אומר גם הריטב"א לשבת (סח ע"א, ד"ה רב ושמואל), ביחס לגר שנתגייר לבין הגויים ולא ידע עיקר שבת, "שלא הודיעוהו מצוות שבת, שאין זה מעכב"[2]. הריטב"א דיבר על הודעת מצוות, אולם מה לגבי קבלת מצוות?

מהריטב"א בסוגייתנו נראה, לכאורה, שגם קבלת המצוות אינה מעכבת, שהרי קטן לא יכול לקבל עליו מצוות, ובכ"ז הוא מגויר כדת וכדין. הריטב"א ליבמות (כד ע"ב) שואל על דעת רבנן (הסוברים שגר המתגייר שלא לשם יהדות אלא לשם מניע, כגון: נישואין, עושר וכדו', ה"ז גר): מה בין גר זה לכותים, שהם כגויים למ"ד גרי אריות הם? עונה הריטב"א, כי

> שאני התם, שהכתוב אומר עליהם "ואת אלהיהם היו עובדים", לומר שלא נתגיירו בלב שלם מעולם **ולא קבלו עליהם**... אבל הכא כיון דנתגיירו **וקבלו עליהם**, חזקה הוא דאגב אונסייהו גמרו וקיבלו. ואע"ג דמחמת האונס הוא, גרות הוא אליבא דרבנן.

משמע מדברי הריטב"א, שאף למ"ד שגם המתגייר שלא לשם גרות ה"ז גר - דרושה קבלת המצוות, והיא לעכובא, וע"כ כותים אינן גרים לאותו מ"ד[3].

מן הגמרא ביבמות (מה ע"ב) שהוזכרה לעיל עולה, שטבילת נידה ובעל קרי מועילה גם לטבילת גרות. כאמור, הקשו הראשונים שהרי גרות צריכה להיעשות בפני שלושה, והתוס' תירצו, שדווקא לעניין קבלת מצוות הצורך בבי"ד הוא לעיכובא, ולא לעניין מילה וטבילה. לעומתם, דעת הריטב"א היא שוודאי שמילה וטבילה צריכות להיות דוקא בפני ג', אך הוא לא ציין שלקבלת המצוות יש צורך בשלושה. ונראה להסביר שלדעתו קבלת המצוות היא מהות הגרות, ולא חלק ממעשי הגרות, ולכן אין צורך בה בשלושה (ואת הקושיא כיצד תועיל טבילת נידה, תירץ שהיתה בפני שלושה, ואם טבלה לנידתה עולה לה גם לשם גרות).

נמצאנו למדים, כי לדעת הריטב"א אין קבלת המצוות משמשת רק כתנאי בסיסי לגרות, כדעת התוס' והרא"ש. לדעתו, קבלת המצוות היא השם הנרדף לגרות, היא מהותה של הגרות והגדרתה, ואין כל משמעות לגרות ללא קבלת מצוות.

שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם (הל' איסו"ד פי"ג, הי"ד):

> וכן לדורות, כשירצה הגוי להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה, צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן.

2. וכן כתב הריטב"א ביבמות, מז ע"א.
3. אם כי ניתן לבאר שקבלת המצוות אינה מעכבת לדעת הריטב"א, ולשיטתו, לכותים היתה חסרה "קבלת הלאום" של עם ישראל, ולכן אין גרותם גרות. אולם מי שנתגייר לשם נישואין - קיבל עליו את הלאום, ולכן גרותו גרות אף ללא קבלת מצוות. בזה יתחדש יסוד, שלדעת הריטב"א

ובפי"ב הי"ז כתב:

> כל הגויים כולם כשיתגיירו ויקבלו עליהן כל המצוות של תורה.

כלומר, הרמב"ם מזכיר את קבלת המצוות, אך לא כורך אותה עם מעשי הגרות האחרים, וא"כ יש לברר לשיטתו: מה מעמדה של קבלת המצוות בהליך הגיור?

חבל אחרונים[4] סוברים בדעת הרמב"ם, כי קבלת המצוות מעכבת. לשיטתם קבלת המצוות אינה תנאי כשאר תנאי הגרות, אלא היא מהות הגרות ועצמותה. ע"כ לא כרך אותה הרמב"ם בריש פי"ג ובפי"ב הי"ז עם שאר מעשי הגרות. גר שרוצה להתגייר - משמעות הדבר שרוצה לקבל עליו מצוות. זהו שכתב הרמב"ם: "כשירצה העכו"ם להיכנס לברית... **ויקבל עליו עול תורה** צריך מילה טבילה והרצאת קרבן". אין מושג של גרות ללא קבלת תורה ומצוות.

לפי"ז מבוארים דברי הרמב"ם בהלכה ט"ו: "שכל החוזר מן העכו"ם בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגרי הצדק". ובהמשך, בהלכה י"ז: "וחוששין לו עד שתתבאר צדקותו". הכוונה: גר שלא קיבל בליבו עול תורה ומצוות - אין לגרותו תוקף. ע"כ אם נתגייר "בשביל דבר" בוחנים אותו: אם תתבאר צדקותו - הרי שקיבל עליו מצוות וגרותו גרות, אולם אם מתברר מאורחות חייו שלא קיבל עליו עול תורה בשעת הגרות - אין גרותו גרות, והחשש הוא שמא אינו גר.

וכך מביא להדיא הגר"ב ז'ולטי (קובץ תושבע"פ, כרך יג, עמוד לז):

> ואשר נראה לומר בדעת הרמב"ם, דזה ודאי דקבלת מצוות מעכבת בגרות, שאין תורת גרות בלא קבלת מצוות... אלא דלדעת הרמב"ם הא דצריך לקבל עליו עול תורה הוא לא ממעשה הגרות ואחד מדרכי ההתגיירות, אלא דזהו **עצם מהות הגרות**, וכשם שאינה שייכת תורת גרות כשאינו רוצה להיכנס לברית ולהיות יהודי, כך אין תורת גרות כשאינו רוצה לקבל עליו עול תורה ומצוות, כאילו אינו רוצה להיכנס לברית ולהיות יהודי.

אך יש קושי רב בהסבר זה, שהרי הרמב"ם בהלכות י"ד-י"ז בא לבאר היאך נשאו וקיימו שלמה ושמשון נשים נכריות: ב-הט"ז מבאר הרמב"ם שנשותיהם עברו תהליך גיור, אלא שהתגיירו "בשביל דבר". למרות זאת כתב הרמב"ם עליהן: "חשבן הכתוב **כאילו** הן עכו"ם", אך למעשה הן נחשבות יהודיות גמורות, ולאמיתו של דבר גרותן גרות. א"כ נראה לומר בדעת הרמב"ם שקבלת המצוות אינה מעכבת בגרות. לכאורה עדיין ניתן היה לומר, שאעפ"י שהתגיירו "בשביל דבר", הרי שקיבלו עליהן עול תורה ומצוות תוכ"ד גיורן (וכפי שכתב הריטב"א ליבמות (כד ע"ב): "אגב אונסייהו גמרו וקיבלו"), אלא שאח"כ חזרו לסורן.

ישנו מושג של "קבלת לאום" ללא קבלת מצוות. עיין בחידושי הגרנ"ט בסוגייתנו, שג"כ חילק בין שני סוגי גרות: כניסה לעם ישראל וקבלת קדושת ישראל.

4. עיין איש האמונה, עמ' 99, הערה 22, מה שהביא בשם הגר"מ סולובייצ'יק; דעת כהן, קנד; הגר"ב ז'ולטי, קובץ תורה שבעל פה, כרך יג.

אולם מהרמב"ם משמע שכבר מעיקרא, מזמן הגיור, לא קיבלו עליהן מצוות, שכן כתב שם: "שהוכיח **סופן על תחילתן**, שהיו עובדות עכו"ם שלהן".

לכן נראה לפרש אחרת בדעת הרמב"ם, כהבנת הב"ח (יו"ד רסח). הב"ח כותב כי לרמב"ם אין קבלת המצוות מעכבת את הגרות. אמנם לכתחילה דרושה קבלת מצוות ועל כן: "כשירצה העכו"ם להיכנס לברית... ויקבל עליו עול תורה", וכן בפי"ב, הי"ז: "כל הגויים כולם כשיתגיירו ויקבלו עליהן כל המצוות שבתורה"; אבל אין זה לעיכובא.

מקור לשיטה זו[5] ניתן למצוא בדברי הגמ' **בבכורות** (ל ע"ב): "הגר שקיבל עליו דברי תורה - אפילו **נחשד** בדבר אחד , הוי חשוד לכל התורה כולה, **והרי הוא כישראל מומר**". משמע מהגמ' שאע"פ שקיבל עליו דברי-תורה, עדיין אף כשנחשד על דבר אחד נחשד הוא כאילו לא קיבל את התורה כולה מעיקרא, ואפילו הכי נחשב הוא כעת כישראל[6].

לפי"ז מבואר כיצד קיימו שמשון ושלמה את נשותיהן, שאע"פ שלא קיבלו עול מצוות - גרותן גרות, אולם בכ"ז "חוששין לו עד שתתבאר צדקותו". החשש אינו חשש לגרותו, כפי שכתב בהלכה יז: "אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל העכו"ם", אלא פשוט מרחיקין אותו ואין מערבין אותו בקהילות, שכן רובן של הגרים: "חוזרין בשביל דבר ומטעין את ישראל", כפי שכתב בהלכה י"ח. גם הלשון: "שכל החוזר מן העכו"ם בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגרי הצדק" - כוונתה לומר שאמנם גר הוא, אלא שאינו מגרי הצדק, וע"כ חוששין לו[7].

ראינו, א"כ, שלוש שיטות בראשונים לשאלת מעמדה של קבלת המצוות בגרות: לריטב"א, תוס' והרא"ש - קבלת המצוות מעכבת, אך נחלקו בהבנת מעמדה של קבלת המצוות בגרות: לריטב"א (וכן דעת הרמב"ם, לפי חלק מן האחרונים) קבלת המצוות היא מהות הגרות, וברור שאין מושג של גרות ללא קבלת מצוות; לתוס' והרא"ש קבלת המצוות הינה תנאי מתנאי הגרות, בדומה למילה וטבילה. לעומת זאת, לדעת הרמב"ם קבלת המצוות אינה מעכבת בגרות[8].

גר קטן

כשאנו באים לדון בגיורו של הקטן, אזי למעשה כל מעשי הגרות של הגדול יכולים להתקיים, פרט לעניין קבלת המצוות. קטן אינו מחוייב במצוות, וע"כ לא שייכת בו

5. למקור זה הופנינו ע"י הרב יהודה בהרב.
6. אם כי ניתן לומר, שאין להסביר את כוונת הגמ': "נחשד לכל התורה כולה" כחשד שלא קיבל עליו מצוות מעיקרא, אלא שוודאי קיבל עליו מצוות מעיקרא וכעת חזר בו מרצונו זה.
7. בדרך זו פירש גם ר' רפאל אהרון יפה'ן, מהדיר הריטב"א החדש (בהוצאת מוסד הרב קוק), בדבריו על יבמות כד ע"ב, הערה 650.
8. הראשל"צ, הרב בקשי דורון, במאמרו "הליכי גרות בקטנים" (קובץ תושבע"פ, כרך יג) מביא הסבר נוסף בדעת הרמב"ם, ולמעשה זוהי שיטה רביעית בהבנת מעמדה של "קבלת המצוות": הוא מבאר שקבלת המצוות היא תנאי ראשוני של המתגייר, כדי שיהיה מועמד לגרות. בי"ד, בבואו לדון בגיור צריך לדעת האם יש לפניו אדם שמוכן לקבל עליו עול של יהדות. לכן ברור שאם ידוע רצונו של המתגייר גם מבלי פעולה כל שהיא, אין צורך בפעולה מיוחדת לכך. מכאן גם ברור מדוע הפריד הרמב"ם בין קבלת המצוות לבין שאר תנאי הגיור, שהרי זהו תנאי מקדים, ולא חלק מהליך הגרות עצמו.

קבלת מצוות בהווה. גם ביחס לעתיד, לכשיגדיל, לא שייכת קבלת מצוות בעודו קטן, שהרי אינו בר-דעת.

ועל כן עולה השאלה: כיצד יכול קטן להתגייר, אם עניין כה חשוב במעשה הגרות לא יכול להתקיים? נראה שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים[9] לעיל, בשאלת מעמדה של קבלת המצוות בגרות בכלל:

לפי שיטת **הרמב"ם**, לפיה קבלת מצוות אינה מעכבת, ניתן לבאר שהגם שלכתחילה דורשים מהגר שיקבל עליו עול מצוות, הרי שבקטן שאינו שייך בקבלת מצוות מגיירים אותו אף ללא קבלת מצוות.

לפי שיטת **התוס' והרא"ש**, לפיה קבלת המצוות היא תנאי מעכב בגרות, ניתן ללכת בדרכו של השטמ"ק לכתובות (יא ע"א): "ואע"ג דצריך קבלה - הני מילי היכא דאפשר". כלומר, אמנם קבלת המצוות היא תנאי מעכב בגרות, אך במקום שתנאי זה לא יכול להתקיים הרי שאינו מעכב את הגרות. דומה לזה: מי שנכרת גידו שאינו שייך במילה, האם משום כך לא יוכל להתגייר? התוס' (יבמות מו ע"ב, ד"ה דר' יוסי) והרא"ש (שבת פ"ט, סי' ה) כתבו שמי שנכרת גידו - אין מילתו מעכבתו מלהתגייר. ובדומה לזה, לשיטת התוס' והרא"ש, קטן יכול להתגייר אעפ"י שאינו מקבל עליו מצוות, שכן אינו שייך בקבלת מצוות.

התוס' בסנהדרין (סח ע"ב, ד"ה קטן) כתבו למסקנה כי הקטן זוכה בעצמו בגרותו ע"י מילה וטבילה. נראה שהתוס' לשיטתם, שקבלת המצוות הינה תנאי בגרות, אך קטן, שאינו יכול לקבל מצוות, יכול להתגייר גם ללא תנאי זה.

אולם לפי **הריטב"א** (והבנת אותם האחרונים בדעת הרמב"ם), קבלת המצוות היא מהות הגרות, ואין כלל מושג של גרות ללא קבלת מצוות. א"כ קשה, כיצד יכול קטן להתגייר?

אמנם הריטב"א (כתובות יא ע"א, ד"ה אמר ר"נ) מתייחס לבעייתיות בגיור קטן, מצד הודעת המצוות, וכותב שהודעת מצוות היא למצוה בעלמא ולא לעכב, וממילא קטן שאינו בר-הודעה יכול להתגייר. ברם לפי דרכנו למדנו שכ"ז דווקא ב"הודעת מצוות", אבל "קבלת מצוות" מעכבת להריטב"א, והיא מהות הגרות. כאן חוזרת השאלה: כיצד יכול קטן להתגייר?

נראה לומר בדעת הריטב"א כי קבלת המצוות בגר קטן נעשית מדין "זכין". בסוגיא בכתובות מפורש שהדין: "גר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד" הוא מדין "זכין לו לאדם שלא בפניו". הגמ' מבארת שרב הונא בא להשמיענו שהגרות היא זכות עבור הקטן, שכן לא טעם טעמא דאיסורא, וע"כ בי"ד יכולים לזכות לו ולגיירו.

9. לפי הסברו של הראשל"צ הרב בקשי דורון (לעיל בהערה 8), תבואר בנקל שאלה זו, שהרי אם כל הצורך בקבלת המצוות היא כדי לדעת את מוכנותו של המועמד לחיות כיהודי שומר מצוות, הרי שבגר קטן "אנן סהדי" שזכות היא לו, ואין צורך בפעולה חיובית של קבלת מצוות בלב. לא זו בלבד, אלא שבי"ד סמוכים ובטוחים "דכיון דנתחנך מקטנותו, והורגל בתורת ישראל הקדושה, מסתמא לא יסור ממנה" (כלשון הריטב"א).

לריטב"א יש לפרש שהזכיה בגרות כוללת את קבלת המצוות, שהרי בלעדיה אין גרות. גם לרמב"ם ולתוס', שלשיטתם נתבאר שבקטן אין צורך בקבלת מצוות, עדיין יש צורך בזכיה, שהרי בי"ד משנים את מעמדו שלא מדעתו, ואם היתה זו חובה עבורו "לא היה לבי"ד להתמצע להכניס גופו בדבר שיש לו חובה"[10]. רק משום שזכות היא לו יכולים בי"ד לגיירו.

אולם זאת יש להבין: מה פירוש "זכין" בקבלת מצוות? הרי אין המצוות קניין או חלות, בהן ניתן לזכות. קבלת מצוות היא דרך חיים, וכיצד ניתן לזכות עבור אחר בקבלת המצוות?!

רש"י (ד"ה על דעת) מסביר: "והן נעשין לו אב, והרי הוא גר על ידיהן"; ומסביר השטמ"ק ברש"י (וכן הוא במאירי), כי זכיה זו דנעשין לו אב אינה מטעם שליחות. כשם שאב שנתגייר יכול לגייר את בנו, שהרי ענייני של הבן מסור בידי אביו, ולכן הבן נגרר אחר אביו - כך גם בקטן שבי"ד הטבילוהו, בי"ד ממלא את תפקיד האב. ואמנם קטן אינו שייך בקבלת מצוות, אך נחשב ליהודי הואיל ונגרר אחר אביו או אחר בי"ד, וממילא כשיגדיל יתחייב במצוות. רש"י על אתר (בד"ה גר קטן) הקדים: "אם אין לו אב, ואמו הביאתו להתגייר", משמע מרש"י שכשיש לו אב אין לבי"ד כח כזה. רש"י לשיטתו, שבי"ד משמשים כאביו, ולכן אם האב בעצמו נמצא - אין לבי"ד כח זה. הריטב"א והרשב"א הסבירו אחרת בדעת רש"י, והגדירו את המציאות: "פרש"י ז"ל שהביאו אותו אביו ואמו לבי"ד לגיירו", משמע שגם כשאביו נוכח יש לבי"ד כח לזכות עבורו ולגיירו. משמע לשיטתם, שאין בי"ד משמשים לקטן כאב בגרותו, וממילא אינם יכולים לזכות עבורו בקבלת המצוות, אלא תפקידם הוא זכייה בחלות הגרות בלבד. אך זה קשה, שהרי לשיטת הריטב"א אי אפשר לגרות בלא המצוות?

ואשר יראה לומר בדעת הריטב"א, שאמנם קבלת המצוות היא מהות הגרות, אולם אין הכרח שיקבל עליו מצוות באופן מעשי בקטנותו. די ב"אנן סהדי", בידיעת בי"ד שהגרות היא זכות עבורו לרבות קבלת המצוות, כדי שבי"ד יוכל לגיירו. אין ה"זכין" פועל ביחס לקבלת המצוות, אלא רק למעשה הגרות בכללו[11].

שלבי הגיור בקטן

ראינו כי לתוס' בסנהדרין (סח ע"ב) לגר קטן די במילה וטבילה כמעשי גרות, וא"צ בתנאי של קבלת המצוות. לעומת זאת, לריטב"א, שקבלת המצוות היא מהות הגרות, הסברנו כי קבלת המצוות נעשית בקטנותו ע"י "אנן סהדי דזכות היא לו".

10. לשון התוס' בסנהדרין סח ע"ב, ד"ה קטן.

11. עיין בראשונים שהקשו כיצד אפשר לזכות לקטן, הרי "אין שליחות לקטן", ושליחות היא מטעם זכיה? ועוד, כיצד אפשר לזכות לגוי, הרי לא אתי לכלל שליחות? (ראה ב"מ עא ע"ב). ככלל, נושא ה"זכין" הוא ענין רחב כשלעצמו, ואין בדברינו כדי למצות את הנושא, "ומקום שאמרו לקצר, אינו רשאי להאריך".

מה תוקף הגרות כאשר "זה הקטן גדול יהיה"? לריטב"א הגרות הראשונה נמשכת, שהרי בקטנותו זכו לו בכל תנאי הגרות, אולם ניתנת לו כעת האפשרות למחות, כפי שנראה בהמשך.

אולם לתוס', כיון שתנאי זה של "קבלת מצוות" מעכב היכא דאפשר, על כן כשגדל שייך הוא בקבלת מצוות, ואין גרותו גרות מבלעדיה. לכן כעת מוטלת עליו קבלת המצוות כתנאי לגרות. כיצד מתקיים תנאי זה? התוס' בסנהדרין כתבו כי "מתוך שגדלו ולא מיחו, היינו קבלה". דהיינו, קבלת המצוות נעשית באופן פסיבי, וע"י שלא מוחה מגלה הוא את דעתו שניחא לו בגרות ובאורח החיים שהגרות מחייבתו. מאידך, הרשב"א והריטב"א מביאים בשם התוס' (אינו לפנינו), כי כאשר יגדלו אינם גרים גמורים, עד **שמודיעין אותן** מתן שכרן ועונשן של מצוות. אמנם לא הוזכר בדבריהם שמעמד זה יתקיים בפני בי"ד, אך יתכן שיש צורך בכך.

א"כ, כשגדל - לריטב"א הגרות הראשונה נמשכת, ואילו לתוס' יש צורך בשלב מחודש בגרות, היינו קבלת המצוות. לפי התוס' בסנהדרין קבלת המצוות נעשית ב"שב ואל תמחה", ואילו לרשב"א ולריטב"א בשם התוס' ב"קום וקבל מצוות".

ה"דגול מרבבה" (סי' רסח, סע' ג) מבאר בדעת התוס' והרא"ש, כי דווקא בגדול קבלת המצוות בפני ג' וביום מעכבת, ובמילה ובטבילה - שני התנאים של ג' וביום אינם לעיכובא. אך בקטן, שלא שייך בקבלת מצוות, הטבילה היא העיקר, וצריכה להיעשות דווקא בפני שלושה וביום.

כאן יש לשאול: כאשר הקטן גדל, ונוסף התנאי של קבלת המצוות, האם יש צורך בשלושה ולעיכובא? ראינו כי לפי התוס' בסנהדרין "מתוך שגדלו ולא מיחו היינו קבלה", הרי שא"צ בשלושה אף לכתחילה; סוף סוף מדובר באותו אדם, וכשם שכאשר הגדיל אין צורך בהטפת דם ברית, כך שתיקתו מאשרת את הגרות, וא"צ במעמד גרות מחודש בפני בי"ד. בדברי תוס' המובא ברשב"א ובריטב"א, שכאשר הגדיל יש צורך בהודעת מצוות ואינו גר גמור עד שיודיעוהו, לא מפורש שיש צורך במעמד גרות ע"י בי"ד, אך בהחלט ניתן להבין שכאשר מגדיל נוסף תנאי חדש בגרות, ויש צורך בקבלת המצוות בפני בי"ד ואף לעיכובא. אולם ניתן גם לומר על יסוד דברי הרא"ש ביבמות, (פ"ד, סי' לא) שבגר קטן תחילת הדין הוא הטבילה, וגמר הדין הוא קבלת המצוות, ע"כ גם אם נאמר שלכתחילה יש צורך בשלושה, מ"מ כיון ששלב זה הוא בגמר הדין, אין זה לעיכובא.

המחאה

בסוגייתנו מובא:

> אמר רב יוסף: הגדילו - יכולים למחות.

הגמ' מסיקה, שכיוון שהגדילו שעה אחת ולא מיחו - שוב אין יכולין למחות[12].

12. יש מספר שיטות ראשונים ביחס לשאלה באלו מקרים המחאה מועילה:

לפי שיטת התוס', "קבלת המצוות" צריכה להיעשות כאשר גדל. ע"כ אם הקטן מוחה הרי שהוא מסרב לקבל עליו מצוות, ואינו גר. לשיטתו, כאשר היה קטן לא היה שייך בקבלת מצוות והיה גר גמור, אך כאשר גדל ומוחה - יהדותו פוקעת מכאן ואילך, ולא למפרע.

לפי שיטת הריטב"א, קבלת המצוות נעשתה בקטנותו מדין "אנן סהדי" דזכות היא לו, וכאשר גדל לא נוסף תנאי חדש בגרות. לשיטתו, במחאתו מגלה הקטן שאין זו זכות עבורו. ממילא מובן לפי הריטב"א, שכאשר הוא מוחה ומגלה שאין הגרות זכות עבורו, הרי שגרותו נעקרת למפרע, ומתברר שכלל לא היה גר. ואכן הרשב"א והריטב"א הקשו: "היאך נסמוך עליו בשל תורה, והיום או מחר יחזור בו **ונמצא גוי גמור למפרע** וישראל אוכל נבלות גמורות על ידו?" ודאי שלתוס' שאלה זו כלל לא מתחילה, שהרי גרותו נעקרת רק מכאן ולהבא.

למעשה, הנפ"מ ביניהם במחלוקת זו היא שלריטב"א גרותו נעקרת למפרע כשמוחה, אך לתו"ס גרותו נעקרת רק מכאן ולהבא, אבל לשעבר נחשב כיהודי גמור לכל דבריו. אולם ניתן גם לומר לשיטתם של התוס' (לאור דברי הרא"ש ביבמות), כי הטבילה אצל קטן היא תחילת הדין וקבלת המצוות היא גמר הדין. הואיל ומדובר בדין אחד, אזי כאשר גדל הגר ומחה בגרותו מתברר למפרע, שגם הטבילה והמילה לא הועילו מלכתחילה, וכבר בקטנותו אין גרותו גרות.

רש"י: בין שנתגייר ע"י אביו ואמו ובין שנתגייר ע"י ב"ד. שכן לרש"י ב"ד נעשין לו אב, ואין הפרש בין שתי דרכי הגיור בקטן.

הרי"ף, לפי המ"מ: להלכה, גר קטן שהגדיל אינו יכול למחות, בין שנתגייר ע"י אביו ובין שנתגייר ע"י ב"ד.

הרי"ף, לפי הר"ן: גר שנתגייר ע"י אביו ואמו יכול למחות, אך אם נתגייר ע"י ב"ד אינו יכול למחות, דא"כ מה כח ב"ד יפה.

בה"ג, חת"ס (יו"ד, סי' רנג): אם נתגייר ע"י ב"ד יכול למחות, אך אם נתגייר ע"י אביו ואמו אינו יכול למחות, דזכות גמורה היא, משום "דניחא להו במאי דעביד אבוהון".